

roman, katerega bi pisala dva advokata, vrsteč se poglavje za poglavjem in oba čisto nasprotnih nazorov. Tako sem pisal jaz pod vplivom poslavljajočega se starega sodnega reda. Moja »hoja« je: dolga vrsta slučajev, kratka sodba in suhoparni sodbeni razlogi, vse kakor v pravadah«

Dasi ima Mencinger kot pravnik morda prav, ga je vendar prav lahko zavrniti, češ, saj niti stari, niti novi sodni red ni odločilen za literaturo in kritiko. Navzlic temu pa treba priznati, da je Mencingerjeva »Hoja na Triglav« prezanimivo, satire, zdravega humorja in duhovitosti polno, z umstvenimi in srčnimi biseri bogato okrašeno delo, katero bode čital vsaki razumnik in izobraženec slovenski z naslado. Iz Mencingerjeva spisa bi bilo možno sestaviti celo vrsto aforizmov in »zlatih resnic«, ki so vse sad zrelega, globokega premišljevanja in premnoge izkušnosti vsestranski naobraženega, a tudi srčno blazega moža. Prizori, kakor sestanek pisateljev z Mino, Minin pokop, boj Mencingerjev z malim Bohinjčkom, 'Trinos in Mlekojed' i. dr. kažejo Mencingerja ket poeta, plastičnega slikarja in realističnega pripovedovavca. — Jezik sam zase pa je vreden še prav posebne pohvale, saj se odlikuje z izredno bogatim besediščem in z jedrnatim, krepkim slogom. — Mi le želimo, da bi nam podal dr. Mencinger še mnogo toli zdravih in klenih del! —

Z zadovoljstvom pa naj dostavimo tu še pisateljev popravek slovstvene zgodovine dr. Glaserja, ki je trdil, da se je M. porodil l. 1836., a M. sam je izjavil, da se je rodil točno dne 26. marcija 1838. Mi pa izrekamo iskreno željo, naj M. ti dve leti, ki ju je tako v ceno pridobil, vsaj deloma posvetil slovenski knjigi! —

Fr. L. je podal v spisu o prenosu Kopitarjevih smrtnih ostankov po 1½ str. dolgem vvodu nekatera uradna pisma, slavnostni popis, razne govore ter došle brzojavke.

Sicer pa IV. zvezek »Knezove knjižnice« toplo priporočamo; naj bi se razširil med vse narodne sloje ter se čital z razumom! X—X

Elektrika, nje proizvajanje in uporaba. Spisal Ivan Šubic. Natisnil Drag. Hribar v Celju. Izdala in založila »Matica slovenska«. 8°. LXIV + 96 str.

Z velikim veseljem smo prebirali pričujočo knjigo, s katero je zaslužni pisatelj položil temeljni kamen slovenski elektrotehnični literaturi. Temeljni kamen, pravimo; kajti še dokaj knjig in znanstvenih spisov bo treba, da bode Slovenec mogel v svojem jeziku si dobaviti rešitev vseh ugank, katere mu stavijo električna čudesa, ki se deloma že danes godijo in se bodo vedno češče dogajala vpričo njega. In vsakemu prihodnjemu pisatelju bo s Šubičevo elektriko pot uglajena, ali vsaj delo znatno olajšano, tako glede znanstvene vsebine, kakor glede terminologije in sloga, rekše načina razlaganja.

Glede vsebine bodi povedano, da je pisatelj tvarino, kolikor je ta del knjige obsega, proučil natančno in temeljito ter se pri tem skrbno oziral na imenitne novosti najnovejšega časa, kakor: pretvoritev ali transformacijo tokov, akumulatorje, Hertzeve poskuse i. t. d. Glede sloga pa treba pripoznati, da razlaga v gladkem, neprisiljenem jeziku izredno jasno in umljivo, tu pa tam rabeč prav prikladno izbrane nazorne primere; tako nam je posebno ugajalo razlaganje zaporednega in vzporednega stikanja galvanskih elementov, katere pisatelj tukaj primerja s »sesaljkami« (recte: sesalkami. Op. ocenj.). Tu pa tam se pisatelj pri

razlaganju predmeta vprav ogreje, tako da preide v ton ustnega predavanja, in da se čitatelju dozdeva, kakor da čita pismo dobrega prijatelja.

Glede terminologije se postavlja pisatelj na stališče, »da je posebno v tehnični vedi slovenjenje terminov, ki so danes skupna last vseh kulturnih jezikov na zemlji, ničevna in nepotrebna muka za pisatelja in čitatelja, da je potrata, katere se niti veliki narodi ne privoščijo.«

Čprav imamo o upravičenosti slovenskih strokovnih izrazov svoje posebne nazore, katerih pa tukaj ne kaže razpravljati, vendar radi priznamo, da nam tudi glede terminologije knjiga ugaja. Vsekakor ni, da bi morala prva knjiga te stroke že priti z vseskoz dovršenim novoskovanim imenstvom na dan; kjer imamo lep in primeren domač izraz na razpolago, se ga pisatelj itak ne izogiblje; kjer ga ni zlahka pri roki, potrpiamo; ako se bo razvijala naša znanostna književnost, razvije se z njo vred tudi imenstvo; saj rabijo tujke iz starih klasičnih jezikov tudi naprednejšim narodom, in tem starim tujkam se tudi naš jezikovni čut nikakor toliko ne upira, kakor tujkam iz modernih jezikov, sosebno pa iz nemškega. Najpreje treba za zdaj pač, da se seznanimo s pojmi ter vvedemo stroko samo v slovensko književnost. Baš ono načelo, katero je vodilo pisatelja, kakor sam priznava, glede porabe strokovnih izrazov, je vzrok, da je jezik v njegovi knjigi tako neprisiljeno gladek, kakor da bi se bilo na tem polju že Bog ve koliko slovenskih knjig pisalo.

Vsebina knjige je sestavljena iz teh-le delov: Predgovor (str. 8—6), v katerem nas je zanimala pisateljeva izpoved, da mu je bila elektrotehnika »toložilo in uteha«, kadar je moral skušati zle posledice strankarskegu boja na domači zemlji. — Vvod (str. 7—15), v katerem je razvita v kratkih potezah zgodovina elektrotehnike in so navedeni problemi, kateri še čakajo rešitve v prihodnosti. — »Osnovni električni pojavi« (str. XVII—LXIV) obsejajo osnovne fizikalne zakone o elektriki. — »Proizvajanje električnih tokov« (str. 1—67). 1. z galvanskimi elementi, 2. s termoelektričnimi elementi, 3. z dinamostroji. — Akumulatorji (str. 68—83); — Transformatorji (str. 84 do 92). Oddelek »poraba električne energije« pa je v pričujočem delu knjige uspel samo do štirih strani, in pride torej v celoti šele čez leto Matičarjem v roke. Težko ga pričakujemo.

Kakor smo že rekli, je g. pisatelj svoj predmet prav izborno obravnaval in razložil; njegova pisava priča o ljubezni do predmeta in jo torej tudi vzbuja čitatelju. Sledeče opazke naj pa g. pisatelj ne sprejme kot izreka strokovnega rzsodišča, ampak kot vzporedno mnenje strokovnega tovariša, posvetujočega se z njim.

Teorija »naponske vrste« naj bi se po naših mislih uporabila edino kot faza iz zgodovine električne vede. Rabiti jo za razlaganje galvanskega toka, dandanes ni več upravičeno. Pojavi električne diference pri dotiki dveh kovin so za galvanizem brez vsake važnosti, in jako veljavni učenjaki še dandanes niso prepričani, je-li res dotika sama na sebi pravi vzrok one diference, ali pa drugi vplivi, ki so sorodni z onimi, ki delujejo v Voltajevem elementu. Po našem mnenju sloni teorija o galvanizmu na edinem dejstvu, da nastane električna diferenca pri dotiki kovine s primerno tekočino. Elektrobudni tvarini sta anoda in tekočina; katoda ima edino nalogo odvajati iz tekočine elektriko na najugodnejši način; v to svrho bodi katoda iz kar najbolj kemično indiferentne, dobro prevajajoče tvarine in pa ploščate oblike radi velikega upora tekočine.

Izraz: »krepka elektrobudna sila platine« (str. 8., v. 1.) nam torej ne ugaja; kajti elektrika, ki jo vzbuja katoda, je toku le na škodo, ker teče v nasprotno mer. Prednost platine ni krepka elektrobudna sila, ampak nasprotno: električna nedelavnost. — Razložek med prevodniki prve in druge vrste je po sedanjem višku vede v tem, da ostajajo prvi med prevajanjem toka molekularno neizpremenjeni, dočim drugi elektriko le v toliko prevajajo, kolikor elektrike s seboj prinašajo njih atomi, pomikajoči se med elektrodama. Ta smoter pa izvira iz stroge sorazmernosti med množino prevedene elektrike in množino ionov.

Izraz »lanec« rabi pisatelj za baterijo. Kolikor je nam znano, je »lanec« prvotno ime Voltajevega elementa, ker »lanec« pomeni sestav iz vrste tvarin: cinek — tekočina — baker — žica, torej lanec = vrsta. Beseda »element« zaznamuje tak lanec kot sestavno enoto baterije. Da se dandanes »element« splošno rabi za »lanec«, je nekako tako, kakor če pravimo namesto »človek« »individuum«.

Za razlago elektrolize se nam dozdeva najkrajši način nekako ta-le: Na katodi se izločuje iz soli kovina, iz kisline pa vodik (kateri baš s tem posebno jasno dokazuje svojo kovinsko nravo). Ostala atomska skupina se izločuje ob anodi, a se precej dopolni ali s kovino anode (v sol), ali z vodikom vode (v kislini). Prvo se zgodi, ako je anoda tekočini kemično sorodna, n. pr. cinek, baker, nikelj itd.; drugo, ako je anoda nezmožna, da bi se spojila v sol, n. pr. platina, ogelj. — Polarizacija se more prav kratko tako razložiti: »Kakor se iz cinkovega vitriola na katodi izločuje cinek, ki dela katodo anodi enako in s tem uniči tok: tako se izloči iz H_2SO_4 vodik, ki je kovinske nravi, in tudi katodo nekako galvanizuje in jo izpreminja v pločo, ki je po elektrobudnosti cinku podobna.« Kisik je pri razgovoru o polarizaciji najbolje v stran pustiti, kajti kisik ni kovinske nravi. Odprava polarizacije v Daniellovem elementu se lahko kratko tako razloži: Ker je v dotiki z bakrom $CaSO_4$ mesto H_2SO_4 , se izločuje baker mesto vodika, in elektrobudna sila ostane torej neizpremenjena. — Glede kemičnih učinkov sploh opozarjamo g. pisatelja na epohalne novosti, katere so v zadnjih letih objavili Švedec Arrhenius, Holanec van t' Hoff in Nemec Ostwald, ki so dosedanje v mnogem oziru mračno teorijo o elektrolizi čudovito razjasnili s pomočjo podstave »dissociiranih molekulov«. — Teorija o indukciji s pomočjo »silokaznic« je izvedena z velikim trudom in jako temeljito, a po naši sodbi bi ravno tukaj veliko manj besed zadostovalo. Pravilo o meri električnega toka (str. 24. zgoraj) je nejasno. Naj bi se bilo povedalo, da nastane tok v žici (ki je del sklenjenega prevodnika), kadar se premiče poprek skozi silokaznice; da je jakost toka odvisna od množine v časovni enosti presekanih silokaznic; in da se njegova mer izpremeni, ako se izpremeni mer silokaznic, ali pa mer gibanja v žici. Iz tega se izvaja, kaj se godi v ovojih tuljave, ako se magnet vanjo porine, ali če se železo v tuljavi pomagnet. Grammejev kolobar se potem lahko na podlagi tega jako na kratko in jasno raztolmači, in takisto Pixiijev stroj. Tudi razlaga Hefner-Alteneckovega bobna se nam zdi z nevhvaležnim trudom izdelana, a žal, da brez slike na tem mestu ne moremo svoje ideje razložiti. Izborna se nam pa zdi razlaga elektromernih enot, katere še nismo v nobeni nemški knjigi enako jasne čitali. —

Položili smo knjigo iz rok s čutom hvaležnosti do pisatelja, ki se je s toliko vnemo lotil težke naloge, hoteč podariti narodu tako važno strokovno delo; a obenem izrekamo željo, naj bi knjiga našla med Slovenci prav mnogo

pazljivih čitateljev, ki bi izpodbodli g. pisatelja, da bi še večkrat posvetil svoj trud kaki drugi enako lepi, koristni, zanimivi, naš narod časteči knjigi.

A. Š.

Akrostihida pri Prešernu. Človeku se je sproti učiti, in več oči več vidi. S svojo sodbo v zadnji Zvonovi številki, češ, da je neki Prešernov sonet glede akrostihide še nedovršen, sem se bil prenaglil. Pozneje, ko sem bil že svojo najdbo razglasil ter odposlal »Zvonu« dotično beležko, sem se o ti akrostihidi razgovarjal z izbornim poznavateljem Prešerna, gospodom prof. Fr. Ž., in ta me je opozoril, da je bil za Prešernovih časov v Ljubljani tudi neki kanonik z imenom Stelzich, kar je bilo seveda meni dotlej popolnoma neznano. To ime je torej poleg Pavškovega obseženo v akrostihidi; kajti kakor v 5. granesu *Sch*, tako treba tudi v 9. granesu *St* in v 14. *Ch* kot zložene soglasniške skupine všteti v akrostihido tako, da se le-ta glasi: »An Pauschek und Stelzich«. — Mene je prej motilo to, ker je v 14. granesu beseda *Chorwölf'* podčrtana, kakor v 1. granesu *Au* in in v 8. *Und*, da sem torej sklepal, češ, da treba tudi to besedo kakor oni dve celo všteti v akrostihidó.

Za podčrt besede »Chorwölfe« pa je najti takoj drug razlog. Že v »Lj. Zv.« XVII. 379 sem bil omenil, da stoji pod sonetom zapisana beseda »Christlich«. Te beležke si takrat, ker je nekoliko preoddaljena od besede »Chorwölfe«, nisem znal prav razjasniti. Domneval sem pač na tihem, da je morda hotel Prešeren ironski namigniti, da je nekrščansko ravnanje, če nasprotnika po mišljenju osebno preganjamo. Sedaj mi je ta nota razumljivejša. — »Christlich« je zamenilo za krepki izraz »Chorwölfe«. Pesniku se je menda ta naziv zdel vendar nekoliko prerobati, in mislil je, kako bi ga ublažil, ter je zato dostavil spodaj prekrepkemu besedilu zamenjalni izraz »Christlich«. Popolnoma se pa vendar ni bil še odločil za drugo inačico, ker prvotnega izraza ni izbrisal in *prečrtal* nego ga samo *podčrtal*; vsaj sta v metriškem oziru pač oba enako okorna.

Misel je torej menda ta: Krščansko vaju svarim, da me pustita pri miru; če ne, začnem vaju ožigati po Arhilohovo. Krščansko ravnanje je prej posvariti, a šele po brezuspešnosti svarila naj sledi brezobzirno preganjanje. —

Anton Stelzich, doma iz Košetic na Češkem, je bil od leta 1835. dalje v Ljubljani častni kanonik in cesarski svetnik. Prešernov dotični sonet pa spada v leto 1835. ali 1836., ko se je nadaljevala gonja proti Prešernu in Kranjski Čebelici.

L. P.

„Anton Aškerc, slovenski pjesnik“. V 1.—8. številki hrvaškega leposlovno-znanstvenega tednika »Vienca« je pod tem naslovom objavil naš rojak profesor Mijo Vamberger temeljito in duhovito pisano študijo o našem pesniku-prvaku ter na podlagi Aškerčevih »Lirskih in epskih poczij« karakterizoval pesniški značaj in njegovo duševno obzorje. Iz dolge študije naj navedemo vsaj to-le mesto:

»Aškerčeva domena je romanca — zlasti socialne snovi — in balada z živimi prizori, kjer vlada energija, bojni krik in strast. Aškec ni paysagist, marveč »slikar bojev« Vereščaginove vrste. Kakor je hotel Vereščagin s slikanjem krvi in ran zbuditi gledavcu mrznjo do vojne, te sramote človečanstva, tako hoče tudi Aškerc z bedo, neslogo in nevoljo v svojih pesmih zbuditi čitatelju mrznjo proti gnilobi in trhlosti v človeškem društvu, katere je žalibog vkljub vsi pro-

dica slabih ekonomskih prilik našega ljudstva. Naši pisatelji in pesniki-romantiki so nam v svojih delih slikali rdečelično vaško mladino. Take mladine danes ne vidimo več. In zakaj ne?

Kmet in kmečki dom sta dva stara ekonomska pojma. Nekdanji kmet je prideloval in pridelke užival sam. Kmečka družina si je izdelovala obleko, svetila s trskami, sladkorja, kave, čaja in riža ni poznala. Prvotni kmet ni prideloval, da proda in pridobi denar, ampak, da uteši življenjske potrebe sebi in svojim. Liberalni gospodarski sistem pa je s svojo industrijalizacijo docela izpremenil življenje. Kmet je opuščal domačo produkcijo obleke in orodja, pričel je rabiti razna industrijska, navidezno cenejša živila in oblačila. Zato pa je moral začeti z odprodajanjem svojih pridelkov. Način kmečkega proizvajanja kakor tudi proizvajalna sredstva se namreč niso zracijonalizirala in izboljšala, da bi za uvedbo novega ekonomskega sistema pridobila potrebna sredstva. Kmet proda danes žito, krompir, mleko, svinje, jajca, teleta, perutnino, sam pa otepa zelje, repo, fižol in druga na kalorijah manj bogata živila. Ne dá se tajiti, da je naše kmečko ljudstvo napredovalo na vseh toriščih in tudi v pripravi zdrave hrane, gotovo pa je, da se je redilna vrednost prehrane znižala.

Nadalje se je število ljudstva po naših vaseh pomnožilo, posestva pa se razdrobila v tako majhne ekonomske enote, da se na njih le s težavo preživlja največkrat številna kmečka družina. Zato se je naša vas že precej sproletarizirala. Kmečka mati mora stalno za delom, otroke po ves dan zapira v koč, sama pa ne uživa dovolj zaščite ne pred in ne po porodu.

Iz teh kratkih izvajanj vidimo, da tiče vzroki visoke umrljivosti na vasi v ekonomskih prilikah našega kmečkega življa. Ne storili bi prav, ako bi se vrgli samo na popularizacijo higijene in zdravstva na vasi, obenem pa ne posegli v ekonomski sistem naše vasi.

Jurančič Josip

NAŠI DELOVNI PROBLEMI

Nova slovenska bolnica.

»Zato da more človek uživati zaklade prirode, je dolžen biti zdrav, močen in pameten.« (Pavlov fiziologom 1935. l. v Detskem selu.)

Zdravje je smoter in osnovno gibalno vseh prizadevanj, ki se na prvi videz tičejo bolezni. Manjša pažnja, posvečena boleznim, nikakor ne govori za to, da je zdravje večje. Ko pred sto leti v Srbiji skoraj ni bilo doma, v katerem bi ne ležal malaričen bolnik, je po uradnih poročilih o zdravstvenih prilikah veljala »Bogu hvala, sve je zdravo i veselo«. To je pomenilo, da trenutno ni razsajala niti kolera niti kuga. Nasprotno so povojna poročila glavnih zdravstvenih ustanov v državi prikazovala resnično in nevarno škodo od malarije za ves narod najbolj prepričevalno takrat, ko je bila borba proti malariji v Srbiji najobsežnejša in najuspešnejša. Vsi veliki naporji za zdravje iz časov, ko je dajal smernice socialno-medicinski akciji na jugu in vzhodu naše države še dr. Andrija Štampar, so ostali med nami za čudo nepoznani in neupoštevani. Malarije nismo imeli in je tudi nimamo. Bog ve, ali naj ne velja zato v naši deželi kot v Srbiji v zlatih časih kralja Miloša »Bogu hvala...«?

Resnična vsebina in pravi pomen danes najbolj naglašenega zdravstvenega vprašanja Slovenije, vprašanja nove ljubljanske bolnice, govori drugače. Ne gre namreč za eno samo javno zgradbo, ki je Ljubljani nujno potrebna. Z akcijo za to zgradbo je posredno in neposredno načet važen problem: problem zaščite in izboljšanja zdravja v Sloveniji. No-

va klinična bolnica bo dala streho bodoči slovenski medicinski fakulteti. V tem, da bo to osrednji dom naše zdravstvene organizacije v najširšem pomenu besede, je njen narodnostni, socialni in kulturni pomen. Sodobna medicinska fakulteta vrši stare, potrjene in preizkušene naloge in prevzema obenem nove, ne manj važne. Menda ni univerze — razen slovenske —, ki bi imela vse fakultete, samo medicinske ne. Ali ni to eden izmed vzrokov za ne povsem priznano in še manj pretehtano, obrazloženo dejstvo »da je zašlo vse naše zdravstvo v težko krizo« (»Slovenec« 13. II. 1937.)?

Medicinska znanost se je znašla na pragu novega razdobja, ki raste iz nje same in iz razmerja med njo in med družbo. Vzporedno z analitskimi tendencami, ki izpopolnjujejo metode raziskovanja, se čuti vedno močnejša potreba po sintezi, ki bi izpopolnila praktično izkoriščanje razdrobljenih znanstvenih pridobitev. Človek, posameznik teži za poglobitvijo, ljudje v družbi za posplošenjem zdravstvenih izkušenj. Medicina je preživela — da govorimo s štamparjem — svojo aristokratsko in doživlja novo, demokratsko periodo. Prva, kabinetna, laboratorijska doba je dala velike znanstvene uspehe, ki so pa ostali omejeni na ozek krog izbrancev. V drugi periodi gre za to, da postanejo znanstvene pridobitve splošna last. V tem hotenju se skrb za zdravje smotrno organizira. Zdravnik mora biti socialni delavec, ekonomsko neodvisen od bolnika, pripravljen na borbo ne le proti bolezni, temveč še prej in še bolj za zdravje.

Prvi spori med preventivno in kurativno medicino, ki so že splahneli v spoznanju, da sta druga drugi v oporo, razgibanost v stremljenjih in needinost v metodah, proces socializacije medicine — vse to se ne vrši mimo nas, pač pa se vrši skoraj brez našega sodelovanja. Pred vojno naše zdravstvo ni zaostajalo za časom tako kakor zaostaja danes, ko je ostalo brez glave.

S samim svojim vrhovnim zdravstvenim centrom res ne bomo dobili drugih prilik, v katerih bi stvarna zdravstvena zaščita ne bila za velik del širskih narodnih slojev *iluzorna*, kot je to sedaj zaradi bede in zapuščenosti, zavoljo izčrpanosti in brezposelnosti. Fakulteta sama tudi ne bo izpremenila čudnega razmerja, v katerem raste na eni strani število tistih, ki nujno potrebujejo zdravniške pomoči, na drugi strani pa število mladih zdravnikov brez dela in brez kruha. Slabotna bo njena intervencija med manj ko polovično socializiranimi zdravniki, katerim je stalna služba le postranski opravek zaradi postranskega zaslužka, in prazna bo za tiste zdravnike uradnike, ki bodo ostali v poklicu preobremenjeni z delom, ali za delo brez plačila, ali oboje. Samo njeno rojstvo še ne bo rodilo boljše zaščite dece in novega socialnega zavarovanja danes nezavarovanih. Toda preko ljudi, ki jih bo sprejela in vzgojila, bo medicinska fakulteta vplivala na vse naše narodno življenje. V svoji odgovornosti za narodno zdravje ne bo mogla prezreti takih trdovratnih narodnih bolezni kakor sta pijančevanje in hlapčevanje. Dokler bodo v širših narodnih plasteh edini glasniki higijene in prirodnega načina življenja učitelji brez potrebne zdravstvene in zdravniki brez potrebne pedagoške izobrazbe, tako dolgo bo najvišja zdravstvena šola izpolnjevala le napol svojo prvo in poglobitno, to je svojo vzgojno nalogo. Živa potreba nam narekuje lastno medicino. Tej živi potrebi bo naša medicina zadoščala tem koristnejše, čim pogosteje bo zdravila *etiološko* — pri vzrokih, in čim redkeje *simptomatološko* — pri posledicah.

V zdravstveni kulturi nazadujemo — ker ne napredujemo. Napredovali bomo pa le tedaj, ko bomo vnesli v staro dediščino novega zamaha in v vse naše zdravstvo novega poguma, brez katerega ni zdravja.

Branko Šalamun